

Ծ Ա Ղ Ի Կ

Մ Ա Ն Կ Ա Ն Յ

Շ Ա Բ Ա Թ Ա Կ Ա Ն Ն Ա Ն Դ Է Ս

Դաստիարակութեան եւ Կրթութեան

ԾԱՂԻԿ ՄԱՆԿԱՆՅՐ կը հրատարակուի ամէն ուրբաթ օր, ի բաց առեալ Յունիս եւ Յուլիս ամիսները: Բաժանորդագիրն է ԿԱՆԻՍԻԿ, Պօլտոյ եւ գաւառաց համար, տարեկան 50 դանեկան: Վեցամսեայ՝ 25 դանեկան, եռամսեայ՝ 15 դանեկան: Այլ երկրաց համար 12 ժրանգ: Խրաքանչիւր թիւը կ'արժէ 50 փարա: Գաւառներէն դրամստըրք ալ կ'ընդունուի: Բաժանորդագրութեան համար դիմել առ ՏՅՕՐԷՆ—Խմբագիր Միհրան Ասֆանազ, Էսկի Ջապրիէ հասցէսի թիւ 61, Նշան Կ. Պերպլէրեանի տնակին:

ՏԱՐՐԱԿԱՆ ԸՆԹԱՑՔ

Ն Ո Ր Ը Ն Թ Ա Յ Ք

Ս Ր Բ Ը Ջ Ա Ն Պ Ը Տ Մ Ո Ր Թ Ե Ա Ն

Բարոյական հանգամանք իրողութեանց

Ոչ ոք կրնայ ուրանալ պատմութեան օգտակարութիւնը: Այնու կը կարգանք անցեալը կամ մանաւանդ այնու չիք անցեալ: Մեր աշաց առջեւ կը վերակենդանացնէ այն անձերն որք երկար ժամանակներէ հետէ իջած են ի գերեզման, և գողցես վկայ կ'ընէ զմեզ այն դէպքերուն որք իրարու յաջորդած են և այն իրողութեանց որք դարերէ ի վեր կատարուած:

Իայց պատմութիւն ըսելով պէտք է միայն դէպքերու ծանօթիւնը հասկնալ. կըրնանք ըսել թէ այս ծանօթութիւնը պատմութեան երկրորդական մասն է: Արդարեւ ի՞նչ օգուտ պիտի ունենար մեզ ծանօթանալ զիւրացազանց քաջութեանց, եթէ այս ծանօթութիւնը միայն ամուլ զարմանք մը յառաջ բերէր ի մեզ: Ի՞նչ օգուտ պիտի ունենար մեզ տեղեակ ըլլալ գեղեցիկ գործոց

և առաքինութեանց մեծ մարդոց եթէ իրենց օրինակը չծնուցաներ ի մեզ իրենց նըմանելու փափազը:

Վերջապէս ի՞նչ օգուտ է մեզ խեղամուտ ըլլալ ազգաց և ժողովրդոց յաջորդութեանց և նոցա ընկերական վիճակին փոփոխութեանց, եթէ չգիտնանք իրական օգուտ մը քաղել կամ հետեւութիւն մը հանել բաղդատելով այն դէպքերն և իրողութիւնները:

Այս վերջին տեսակէտով մանաւանդ պատմութիւնը կրթութեան կարեւոր մէկ մասը կ'ըլլայ: Ամէն դէպքի, ամէն իրողութեան առջեւ աշակերտը, դասատունին միջոցաւ, պարտի ընել իւր գնահատումը, իւր դատաստանը, իւր խորհրդածութիւնը, ի մի բան, դովել զբարին և դատապարտել ըզջարն:

Այսպիսի ուսում մը մասամբ իւրիք պատմութեան իմաստասիրութիւնը կ'ըլլայ, զոր մեք պիտի կոչենք աւելի համեստ տնտամբ, բարոյական հանգամանք իրողութեանց:

Մեր տեսութեան առարկայն պիտի ըլլայ մի միայն այս բարոյական հանգամանքը՝ Սրբազան Պատմութեան այս ընթացքին մէջ: Իցիւ թէ յաջողէինք բողբոջեցնել հայ

մատաղ սրտերու մէջ բարեւոյն տենչը, եւ օգտակար ըլլալ ուսուցչաց եւ ուսուցչուհեաց:

ԱՌԱՋԻՆ ԴԱՍ

Ստեղծումն աշխարհի

Ուսուցիչ. Տղա՛ս, պատմէ ինձ աշխարհի ստեղծումը. ինչ որ Աստուած ստեղծեց իւրաքանչիւր օր:

Աւակերտ.

Ուս. Ստեղծել կը նշանակէ ոչնչէն բան մը յառաջ բերել: Դուն, տղա՛ս, կրնա՞ս բան մը ստեղծել:

Աւ. Ոչ:

Ուս. Գիտեմ, տղա՛ս, դու տակաւին կըրթուծիւն ստացած չես. բայց մարդիկ կարող չեն բան մը ստեղծել:

Աւ. Ո՛չ. մարդիկ իրենց բոլոր հանձարով եւ գիտութեամբ բնաւ բան մը ստեղծած չեն. միայն հնարել գիտեն անոնք:

Ուս. Ի՞նչ կը հետեւցնես աստի:

Աւ. Կը զարմանամ Աստուծոյ կարողութեան վրայ, որ ոչնչէն ստեղծեց բնութեան բոլոր հրաշալիքները եւ կը բաղդատեմ այս կարողութիւնը մարդուն տկարութեան հետ որ չկրնար ինքն իրմէ բան մը շինել:

Ուս. Որո՞ւ համար ստեղծեց Աստուած այս բոլոր բաները:

Աւ. Մարդուն համար. ուստի պիտի յայտնեմ նա իմ երախտագիտութիւնս իւր անսպառ բարեաց համար:

Ուս. Այս ստեղծագործութեան մէջ որ կը տեսէ վեց օր, այս եօթներորդ օրուան հանգստեան մէջ, օրինակ մը չեն տեսներ, տղա՛ս:

Աւ. Այո՛, բարին Աստուած մեզ ամենուս ցոյց տուաւ որ պարտինք աշխատիլ վեց օր, բայց եօթներորդ օրը պարտինք հանգչիլ եւ նուիրել այս օրը իւր պաշտաման: Ուստի չպիտի մոռնամ որ կիւրակէն Աստուծոյ է եւ զայն իրեն պիտի նուիրեմ:

Յանօր. — Ուսուցիչը պարտի բացատրել աստ թէ օր բառը կը նշանակէ ժամանակ, դարագլուխ: — Պարտի բառը թէ Մովսէսի պատմութիւնը եւ մարդկային գիտութիւնք համամայն են իրարու եւ թէ ըստ անկախ է Արեգակէն, այսինքն թէ լուսեղէն գո-

յացութիւնը՝ լուսաւոր մարմինէ ազատ եւ անկախ գոյութիւն մ'ունի, որպէս զի կարենայ բացատրել Աստուածաշունչ գրոց Առաջին օրը ստեղծեց լոյսը...: Զարոգ օրը արեգակը խօսքերը:

ԵՐԿՐՈՐԻ ԴԱՍ

Ստեղծումն մարդոյ

Ուս. Պատմէ մարդուն ստեղծումը, — կնոջ: — Խօսէ դրախտին մէջ իրենց ունեցած երջանկութեան վրայ:

Աւ.

Ուս. Քանի՞ մասերէ կը բաղկանայ մարդը.

Աւ. Երկու մասերէ, մարմինէ եւ հոգիէ:

Ուս. Այս երկու մասերէն ո՞րն աւելի պատուական է, եւ ինչո՞ւ համար:

Աւ. Հոգին պատուականագոյն է որովհետեւ Աստուած զայն իւր պատկերին նման ստեղծեց:

Ուս. Այո, տղա՛ս, մեր հոգին շատ պատուական է. նա Աստուծոյ շունչն է եւ անմահ: Ընդհակառակն մեր մարմինը երկրիս հողէն շինուած է եւ ի հող պիտի դառնայ: Սակայն տխուր է բսել զի մարմինը՝ որ մեր գոյութեան մէջ երկրորդական տեղ մը կը զբաւէ եւ որ սպասաւորն է հոգւոյն, իբր տէր յաճախ կը հրամայէ նմա եւ կը նուաճէ զայն. դու, բարեկամս, գիտցիր պահել անոր գերազանցութիւնը. եւ մի՛ երբեք գերի ընէր զայն որ պարտի դժիւր ըլլալ:

Եթէ քո հոգին Աստուծոյ պատկերն է, ի՞նչ կը հետեւցնես աստի:

Աւ. Պարտաւոր եմ աշխատելու ճոխացնել զայն առաքինութեամբ որպէս զի մօտեցնեմ զայն իմ երկնային օրինակին. պարտիմ աշխատիլ ըլլալու բարի, արդար, բարեպաշտ եւ խորշիլ այն ամէն բանէ որ կրնայ աղտոզել զայն, եւ որ անարժան է իմ ազնիւ ծագմանս:

Ուս. Տղա՛ս, երբ տեսնես մուրացիկ մը թշուառութեան ցնցոտեօքը ծածկուած, արհամարհանօք մի՛ երեսդ դարձներ. օգնութեան ձեռն կարկառէ, բարեկամ դէմք մը ցուցուր նմա. որովհետեւ քո եղբայրն է նա, եւ իւր հոգին, ինչպէս քուկդ, ստեղծուած է Աստուծոյ պատկերին նման:

Քիչ մը յառաջ ինձ ըսիր թէ դրախտին մէջ մեր նախածնողը երջանիկ էին. որովհե-

տեւ անմեղ էին: Ի՞նչ կը հետեւցնես աստի:

Ա. Երջանկութիւնը կը գտնուի միայն բարի խղճմտանքի մը խաղաղութեան մէջ. երջանիկ ըլլալու համար պիտի ապրիմ անմեղութեան մէջ և պիտի խորշիմ ամէն մեղքէ:

Գրեց

ԿԱՐՏԻՆԷ Մ. ԱՍՔԱՆԱՋ

Հետեւողութեամբ Օրիորդ Ժուրնալի

ԱՌՈՂՋԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ (1)

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ի՛նչպէս պէտք է շնչել

Այս առաւօտ, երբ զբօսանքի համար դասարանէն դուրս ելանք, մոռցեր ենք պատուհանները բանալու՝ որպէս զի օդը փոխուէր: Դիչ մ'առաջ՝ երբ ներս մտանք, շուտով նշմարեցինք մեր մոռացումը, դասարան մտանք թէ չէ՝ զգացինք որ օդը գարշահոտ էր:

Կրնա՞ք ըսել թէ ինչո՞ւ գարշահոտ էր օդը:

—Որովհետեւ գործածուած էր:

—Ի՞նչ բանի գործածուած էր:

Գիտէ՞ք դուք զայն. առաւօտեան դասաժամուն գործածուած էր մեր շնչառութեան: Արդէն շնչուած օդ էր այն: Դեռ նոր դաս առիք շնչառութեան վրայ, եւ գիտէ՞ք թէ ի՛նչ բանի մէջ կը կայանայ շնչառութիւնը: Բայց լաւ կ'ըլլայ որ ի միասին վերստին անցնիմք այն դասին վրայէն եւ կարճ ի կարճոյ ամփոփեմք այդ մասին ձեր սորվածը: Ահաւասիկ համառօտիւ:

Մարդն, ինչպէս ամէն կենդանի էակ, կը շնչէ. այսինքն ներս կը քաշէ այն օդ որ ամէն կողմանէ կը շրջապատէ զինք:

Կուրծքով է, թոքերով է որ կը շնչեմք. անոնցմով է որ կը ծծեմք մեծագոյն մասն այն օդին որ անհրաժեշտ է մեր կենաց:

Եւ որչափ օդ կը շնչենք արդեօք: Դըժուար չէ հաշուելը: Ամէն անգամ որ կուրծքը վեր ելնէ, կէս լիտրի չափ օդ կը մտնէ

անոր մէջ, եւ որովհետեւ քսան եւ չորս ժամուան մէջ գրեթէ քսան հազար անգամ վեր կ'ելնէ կուրծքը, միջին հաշուով քսաք հազար լիտր օդ կը ծծեմք մէկ աւուր մէջ:

Բայց ամէն այս չէ: Մարդ մը, ու է կենդանի մը, միմիայն իւր կրծոց մէջ օդ մտցնելով չէ որ կը շնչէ. այլ կը շնչէ նաեւ մորթով: Մորթը, թոքերուն պէս, կը ծծէ օդ որուն պէտք ունի կենդանին ապրելու համար:

Ապացոյց մը կ'ուզէ՞ք: Երբ գորտի մը թոքերը հանենք, խեղճ անասունը կ'ապրի դարձեալ. քանզի կը շնչէ մորթով: Ահա ուրիշ փորձ մը որ նոյնչափ ապացուցական է. եթէ կենդանւոյ մը, եղան մը մարմինը, զոր օրինակ, խայծղանով օծենք, օդոյ պակասութենէն ցոյց կուտայ խեղդուելու նշաններ, հետզհետէ կը պաղի, և վերջապէս կը մեռնի. թէեւ կարող է շնչել բերնով: Պատճառն այն է որ իւր խայծղանեալ մորթըն այլ ևս չէ կարող օդ ծծել, և իւր թոքերը չեն հայթայթեր բաւական օդ իւր կենսայ պահպանման համար:

Այս բանը ցոյց կուտայ թէ առողջութեան համար ո՛րչափ անհրաժեշտ է որ մորթն ըլլայ միշտ մաքուր, միշտ քափանցական որպէս զի կարող ըլլայ միշտ շնչել, Ուրեմն մենք կը շնչենք թոքերով եւ մորթով. հասկցանք զայս: Բայց ինչո՞ւ կը շնչենք:

Կը շնչենք որպէս զի օդոյ տարրերէն մին, քրուածիկը, առնումք:

Այս թթուածինը բացարձակապէս պէտք է մեզ: Վայրկեան մ'իսկ չենք կարող ապրիլ առանց անոր. աւելի դիւրին պիտի ըլլար մեզ զանց ընել կերակուրը քան թըթուածինը: Մեր կենաց կերակուրն է այն:

Բայց վերջապէս, ի՞նչ գործ կը կատարէ թթուածինը մեր մարմնոյն մէջ: — Արեան հետ կը խառնուի և կը տարածուի մարմնոյն ամէն մասանց մէջ՝ փնտռելու համար նիւթ մը զոր լաւ կը ճանչնաք դուք: — ածուխ:

—Մեր մարմնոյն մէջ ածուխ կայ ուրեւի՞րն:

—Այո, անտարակոյս: Ածուխ կայ մեր կերակուրներէն շատերուն մէջ, ամէն պտորարտ նիւթոց մէջ, ինչպէս են. կարագ, ձէթ, ճարպ, սեր. ալիւրին մէջ, չաքարին մէջ գինիին մէջ: Այսպէս ամէն օր առ նը-

ւազն 250 կրամ ածուխ կը կլնենք:

Թթուածինը՝ զոր կը շնչենք՝ արեան հետ կը ճամբորդէ մեր մարմնոյ մէջէն և կը հանդիպի ածուխին զոր կերած եմք:

Թէ ի՛նչ կը պատահի յայնժամ, գիտէ՞ք դուք: Վառարանաց մէջ ինչ որ կը պատահի ճի՛շդ նոյնը կը պատահի մեր մարմնոյ մէջ: Թթուածինը կ'այրէ այդ ածուխը, այսինքն ուժգնապէս կը միանայ անոր հետ և յառաջ կը բերէ սառտիկ ջերմութիւն: Ահա ասոր համար է որ, եթէ ձեռքերնիդ դնէ՞ք մարդու մը, ու է է կենդանւոյ մը մորթին վրայ՝ տաքութիւն կ'զգաք: Այս տաքութիւնն է ա՛յն տաքութիւն զոր յառաջ կը բերէ ածուխն որ կ'այրի կենդանւոյն ներքին կողմը:

Մարդն, ինչպէս ամեն կենդանի, տեսակ մը վառարան է ուրեմն: Այս կրակը, այս այրումը, նոյն իսկ կեանքն է. եթէ այն դադրի՝ մեր կեանք ևս կը դադրի: Կերակուր ուտելով ածուխ կը մատակարարենք մեր վառարանին: Շնչառութեամբ կը փրչենք կրակը. թթուածնի հոսանք մը կը զրկենք այն թանկագին կրակարանին վրայ. եթէ այդ կրակ մարի, կը մեռնինք: Զեր ծնած ատեն, երբ ձեր փոքրիկ կուրծքն բարձրացաւ եւ ուռեցաւ առաջին անգամ, ձեր կենաց վառարանը բռնկեցաւ յայնժամ: որ կը վառի հիմա, և այսպէս պիտի վառի մինչեւ այն վայրկեանն յորում կամայ ահամայ պիտի թողունք որ նուազի, յետոյ մարի, այսինքն մինչեւ այն վայրկեանն յորում պիտի մեռնիք: Մաղթենք որ կարելի եղածին չափ ուշ հասնի այդ վայրկեան. և ասոր համար սորվինք թէ ի՛նչպէս պէտք է հրահրել այս նուիրական հուրը, եւ թէ ի՛նչպէս կարելի է ամէն օր մատակարարել նմա տասը հազար լիտր մաքուր օդ:

(Շարունակելի)

Գ. Ա. ՄԱԼԱԹԵԱՆ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՏԱՌՈՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ (1)

Շարունակելով ճամբանիս դէպ ի հիւսիս, մեր ձախ կողմը կը մնան Քեֆալոնիա, Թէաքի կամ Իթակէ որու Ողիսես խորամանկ թաղաւորին հնարագիտութեամբն՝ Յոյնը յաջողեցան Տրոյա քաղաքն առնուլ:

Ահաւասիկ Արդայի ծոցն ուր կը թափի համանուն գետը՝ Եւրոպական Թուրքիոյ և Յունաստանի սահմանէն անցնելով: Դուրս

եղնեմք այս ծոցէն և ահա կրկին կը տեսնեմք Եւր. Թուրքիան որոյ այս մասն կը կոչուէր Եպիրոս հին ատեն, իսկ արդի բաժանման անունն է՝ Եսսեա վիլայէթի: Անցնինք Օդրանդի ջրանցքէն և մտնելով Ադրիական ծով՝ կարգաւ ցոյց տանք գըլխաւոր նաւահանգիստները: Բրէվէզա որ է Եպիրոսի կարեւորագոյն և բանուկ նաւահանգիստը. ասիկոյ շարունակելով դէպ ի հիւսիս կ'անցնիմք Քորֆուի առաջէն և կը տեսնեմք Կլոսա հրուանդանը, Վալոնա նաւահանգիստը, ապա Տրազ կամ Տուրացցո և ահա կուգամք Գարատաղ կամ Մոնթէնէկրօ՝ որ թարգմանի Սեւ լեռ: Գիտէ՞ք թէ անբեր ու լեռնային երկիր մ'է Գարատաղ, իսկ իւր բնակիչներն խիստ նշանաւոր իրենց կարիճութեամբ և աշխատասիրութեամբ: Գարատաղ երկու գլխաւոր նաւահանգիստ ունի Տուլչինօ և Անդրվարի: Հասանք, Պարոններ, Աւստրիոյ սահմանը եւ կը գտնուիմք Տալմոցիական կամ Դալմատեան արշիպելագոսի մէջ: Դէպ ի հիւսիս, յաջորդաբար կը տեսնեմք Ռակուզա, Զառա, Ֆիումէ և Իսթրիոյ թերակղզւոյն հարաւակողմը Բօլա պտտեղմանական և առետրական նաւահանգիստները: Շարունակելով ճամբանիս՝ կուգամք ի Թրիէստէ: Գիտէ՞ք, Պարոններ, թէ Աւստրո-Հունգարական կայսրութիւնն համեմատութեամբ իւր ընդարձակութեան՝ ամենէ նուազ ծով տեսնող կրկինն է Եւրոպիոյ մէջ: Թրիէստէ թէ Աւստրիոյ և միանգամայն աշխարհիս ամենէ բանուկ և վաճառաշահ նաւահանգստաց մին է: Առետրական ընդարձակ և կարեւոր յարաբերութիւններ ունի երկրիս ամէն կողմանց հետ: Բնակչաց թիւն է 160,000: Կ. Պօլիս Թրիէստի հետ կանոնաւոր յարաբերութիւն ունի Լոյտի ընկերութեան սուրհանդակ շոգենաւուց միջոցաւ:

Ճամբայ եղնեմք Թրիէստէն և Ադրիականի հիւս. ծովեզրն քերելով՝ կը մտնեմք Իտալիա:

Ահաւասիկ, Պարոններ, հասանք ԻՏԱԼԻԱ, Առաջին նշանաւոր քաղաքն զոր կը տեսնեմք, Վենետիկ կամ Վենեցիան է: Գիտէ՞ք թէ՝ Թագուհի Ադրիակահի կոչուած այս զմայելի քաղաքն՝ 380 կամուրջներով իրարու միացած 100ի չափ կղզեակներու վրայ շինուած է: Վենետիկ հիմնուեցաւ Միջին Դարու սկիզբներն՝ Հոնաց արշաւանքին

(1) Տես Թիւ 4, 2

Ժամանակ: Ո՞վ լրնար գուշակել թէ՛ ճախ-
ճախուտ և ամայի այն կղզիներն՝ օրին մէ-
կը աշխարհիս ամենասիրուն և մեծագործ
քաղաքաց մին պիտի լինէր: Եւ տակաւին
երբ կարգայք Միջին Դարու և Նոր Ժամա-
նակաց պատմութիւններն՝ պիտի տեսնէք
թէ՛ Վենետիկ՝ իբրեւ առանձին Հասարակա-
պետութիւն և իւր բնակիչքն՝ իբրեւ ծովա-
յին ու վաճառական գողովորդ ինչ մեծ
դեր կատարած են: Այս քաղաքին միջ ե-
րեւելի են Ս. Մարկոսի եկեղեցին ու հրա-
պարակն, Գրատունը, Հնութեանց Թան-
գարանները, Գեղարուեստից համալսարանը
և ըն: Կը յիշէք անշուշտ թէ՛ այս կղզեաց
միոյն՝ Ս. Ղազարի մէջ է Միսիթարեան Հարց
վանքը, տպարանն ու մատենադարանն:
Այս Միսիթարեան Հարք մեծ ու գնահատե-
լի ծառայութիւններ մատուցած են Հայ
լեզուի և Գրականութեան: Միսիթարեանց
այժմու նշանաւոր անձնաւորութիւնն է
Հայր Ղեւոնդ Ալիշան՝ հռչակաւոր հայրենա-
գէտն ու բանաստեղծն որ իւր անունն ու
Հայ պատմութիւնն անմահացնող գրական
հրաշակերտներ հրատարակած է:

Վենետիկ միանգամայն ճարտարարուեստ
ու վաճառաչան նաւահանգիստ մ'է: Երեւելի
են այս քաղաքին ապակին, ընտիր հայելի-
ները, բրդեղէն ու մետաքսեղէն կերպաս-
ները, պողպատէ, պղնձէ ու երկաթէ գոր-
ծուածքները: Վենետիկ առեւտրական կա-
նոնաւոր յարաբերութիւն ունի Թրիէստի,
Եւր. Թուրքիոյ, Եգիպտոսի, և Իտալական
նահանգաց հետ: Շարունակեմք ճամբանիս
դէպ ի հարաւ: — Կ'անցնիմք Ատինէ եւ
Բօ գետոց տէլգային առաջէն: Ուրիշ ան-
գամ ձեզ ըսած եմ թէ՛ Բօ գետին բերնին
մօտ շինուած Ադրէա փոքր քաղաքին ան-
ուամբ կոչուած է Ադրիականը: Յառաջա-
նանք. — եւ ահա յաջորդաբար կ'անցնիմք
Շիօճիա, Ռիմինի, Բէսարօ և Սինիկալիս
փոքր՝ այլ բանուկ նաւահանգստաց առա-
ջէն: Այս քաղաքները կ'արտածեն աղ, ծը-
ծումբ, մետաքս և մորթ: — Նոյնպէս կ'ըզ-
բաղին ձկնորսութեամբ:

Ահաւասիկ Անքօնա՝ որ է Ադրիականի
վրայ Իտալիոյ մեծագոյն ու վաճառաչան
նաւահանգիստը և ուր կանոնաւորապէս
կ'երթեւեկեն Լօյտի ընկերութեան շոգե-
նաւք: Անքօնա ունի 60,000 բնակիչ եւ
կ'արտածէ վուշ, մալուխ (հալաա), մորթ,

բուրգ, առագաստի կտաւ (եէլքէն պէզի)
և աղած ձուկ՝ տարեկան իբր 75,000,000
Փր.ի արժողութեամբ: Անքօնա գլխաւո-
րապէս վաճառականութիւն կ'ընէ Անգլիոյ,
Աւստրիոյ, Ֆրանսոյի և արեւելեան երկ-
րաց հետ:

Շարունակելով ճամբանիս՝ կ'անցնիմք
լեւնային փոքր Թերակղզոյ մ'առաջէն որ
է Կառկանօ՝ որու հարաւակողմը կը գտնուի
Մանֆրէստինա ծոցն ու համանուն քաղա-
քը: Ասկից դէպ ի հարաւ յաջորդաբար կը
տեսնեմք Պաուլէթթա, Պաուի և մանաւանդ՝
Պալինաթի նաւահանգիստն որ տակաւ կա-
րեւորութիւն ստանալու վրայ է ինչու որ՝
արեւելեան նաւահանգիստներէ Իտալիա ե-
կող թէ՛ վաճառաբարձ և թէ՛ Թղթատար
շոգենաւուց գլխաւոր կայանն՝ ու երկա-
թուղեաւ ալ միացած է երկրին բոլոր երե-
ւելի քաղաքաց: Ահաւասիկ Օդրանդ կամ
Օդրանդօ՝ փոքր այլ բանուկ նաւահանգիստ
որ կ'արտածէ ձէթ, թուզ և չամիչ. — իւր
անուամբ կոչուած է այն ջրանցքն որ Ադ-
րիական ծովը Յոնիականի կը միացնէ:

Դառնանք Լէօքա հրուանդանը եւ մըտ-
նեմք Տարէնտօնի ծոցը. — կը տեսնեմք Կա-
լիփօլի՝ փոքր կղզոյ մը վրայ շինուած նա-
ւահանգիստն ու Տարէնտօն քաղաքը: Ասի՝
Յոնիականի վրայ Իտալիոյ գլխաւոր նաւա-
հանգիստն է և ունի ընտիր գինի. Հա-
սանք, պարոններ, Իտալիոյ հարաւային
ծայրը (գլուխ Սրարթիլէնթօ) և ահա Մե-
սենայի նեղուցէն անցնելով ինքզինքնիս
կը գտնենք Միջերկրականի մէջ: Սակայն
միտքս բան մը կուգայ: Կը յիշէք թէ՛ Մե-
սենա անուամբ քաղաք մ'ալ Յունաստանի
մէջ տեսած եմք:

Արդ՝ եթէ Յունաց պատմութիւնը խնա-
մով ուսած և կրցած էք միտք պահել, ինձ
հետ դուք ալ պիտի յիշէք անշուշտ թէ՛
Լիկուրգոսի մահուանէ յետոյ՝ Սպարտացիք
Մեսենացոց դէմ (որք կը բնակէին Պելո-
պոնէսի արեւմտեան կողմը) երկու արիւ-
նալի պատերազմներէ յետոյ՝ վերջապէս տի-
րեցին անոնց երկրին: Ահա այն ատեն խեղճ
Մեսենացիք գաղթեցին Սիկիլիա և հոն ի-
րենց հայրենի երկրին անուան յիշատակ՝
հիմնեցին Մեսենա քաղաքը: Հիմայ՝ շա-
րունակենք ճամբայնիս: Նախ կը յիշէք թէ՛
Միջերկրականի այս մասն կը կոչուի նաեւ
Տիւրէնեան կամ Թոսքանայի ծով:

Դէպ ի հիւսիս յառաջացած ատեննիս, մեր ձախ կողմը կը թողունք Լիպարեան կղզիները: Կըլիշէք, Պարոններ. թէ Հռոմայեցւոց ու Կարքեդոնացւոց միջև տեղի ունեցած ի՞նչ արիւնահեղ պատերազմաց ասպարէզ եղած են այս կղզիք:

Կարգաւ կ'անցնինք Վատիքանօ գլխէն. Էօֆէմիա և Բօլիքաստորօ ծոցերու եզրէն և կուգամք Սալէռնօյի ծոցը՝ որու խորը կը գտնուի համանուն քաղաքը: Սալէռնօ Ժամանակաւ նշանաւոր նաւահանգիստ էր. այսօր՝ անկարևոր. ունի միայն մեծ տօնավաճառ: Կ'անցնինք Կապուի փոքր կղզւոյն առաջէն և կը մտնեմք Նաբօլիի ծոցը: Նախ և առաջ կը տեսնեմք Քասթէլլամառէ զինուորական նաւահանգիստն որ ունի նաւարան, հանքային ջուրեր, մետաքսեայ եւ բամպակեայ ընտիր հիւսուածեղէնք: Եկանք Նաբօլի որ է Իտալական ցամաքակղզւոյն մեծագոյն քաղաքը և ունի 500,000 բնակիչ: Նաբօլի ունի զուարճալի կլիմայ, հոյակապ Մայր եկեղեցի, թատրոն, գեղարուեստից և նաւային վարժարաններ, հիւսթեանց թանգարան, գրադարան ևլն: Իւր ձեռագործաց մէջ երեւի են՝ Ժապաւէնը, մետաքսեայ ազնիւ կերպասները, թաւիշը, չուխան, յարդէ գլխարկը, երաժշտական գործիները, արուեստական ծաղիկները, ձեռնոցը, օճառը ևլն: Նոյնպէս ունի նաեւ համբաւաւոր խեցեղէն, անօթեղէն, թեւահայս (չէհրիյէ, կամ լաւ ևս չու'ուրիյէ) դգմած (մախառնա) գինի ևլն: Նաբօլիի մօտըն է Վեսուվ հրաբուխն որոյ լավաներուն տակ ծածկուեցան Հերկուլանում եւ Պոմպէա քաղաքներն Քրիստոսի 79 թուականին՝ Տիտոս կայսեր օրով: Այս կայսրը տեսանք, Պարոններ, Հռոմայեցւոց պատմութեան մէջ: Կը յիշէք թէ՝ բարեբաւ մարդկային ազգի կը կոչուէր իւր չքնաղ բարեմասնութեանցն համար: Աւելին կայ, օրս կոռուսի կ'ըսէր երբ նոյն օրը առանց բարիք մ'ընելու անցնէր: Այլ ո'րչափ գեղեցիկ էր իւր սա խօսքը՝ զոր ի՛նչ նշանաբան էր ըրած—ԱՇԽԱՏԻՆՔ:

ԳՐԻԳՈՐ ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ

Ուսուցիչ Պատմ. և Աշխարհագրութեան

(Շարունակելի)

ՄԻՋԻՆ ԸՆԹԱՑՔ

ՏՐԱՄԱԲԱՆԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄՆ(1)

ԲՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՅՈՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ՆԱԽԱԳԱՍՈՒԹԱՆՑ

ԴԱՍ Ա. (Շար.)

ՍԱՀՄԱՆ ՆԱԽԱԳԱՍՈՒԹԱՆՑ. — ԵՆԹԱԿԱՆ, ԲԱՅ

ԵՒ ՍՅՈՐՈԳԵԼԻ

Հրահանգ 1.

Առակերսք պարսի դիմաւոր ածական բայերը արտալուծել, այսինքն ասորոգելին յեռեւան բերել:

Աւխարհաբար) 1. Կ'աշխատիմ: 2. Կը ննջէ: 3. Կը յիշենք: 4. Կը նստիք: 5. Կ'ուրախանան: 6. Կը զուարճանայինք: 7. Մեր դասը պարաւորուեցինք: 8. Հնազանդէ՛ դաստիարակիդ և ծնողացդ: 9. Ճշմարտութիւնը պիտի սիրենք: 10. Հոգին մարմնոյն հետ չմեռնիր: 11. Մահը կը վախցնէ միայն չարերը. առաքինին կ'սպասէ նմա, զի չվախնար անտի: 12. Դիողինէսի կը հարցնէին թէ ո՞ր բանը չուտ կը ծերանայ մարդոց մէջ. Բարեբարութիւնը, պատասխանեց: 13. Երբ Տիտոս անցունէր օր մը առանց բարիք գործելու. Բարեկամք իմ, կ'ըսէր, երեկոյին, անոնց որք զինքը կը չընկալատէին, օրս կ'որոնցուցի: 14. Եղբայրս պարտէզն է: 15. Սենեկին մէջ հինգ հօգի էինք:

(Գրաբար) 16. Յորժամ զաներեւութէն և զնորին զմանջնաւոր զօրութենէն ճառիցէ ոք, քանզի մարմնաւորութեալ է, պարտի զմիտս յատակել եւ զխորհուրդս սրբել, զյոյզս շարժմանց պարզել, զի յայն զոր առաջի եդ, հասանել կարասցէ: (Եզնիկ): 17. Կարէր Կենարարն առանց ջրոյ տալ թողութիւն մեղաց: (Սեբեր): 18. Զկրօսերն կոչեաց մայրն ի Պեղուսիոս քաղաքէ, և կացոյց թագաւոր խառն ընդ իւր: (Նւս. Բր.): 19. Տիտոս ըզՀրեայս պաշարեաց, զերուսաղէմ ի հիմանց բրեաց և վեց բիւր արանց կոտորեաց: (Նոյն): 20. Դատաւոր մի էր ի քաղաքի ուրեմն: (Ս. Գիրք):

(1) Տես թիւ 2.

ՈՒՂՂԵԱԼ

1. Աւելանայ եմ: 2. Ննջող է: 3. Յիշող եմ: 4. Նստող է: 5. Ուրախացող եմ: 6. Զուարճացող էինք: 7. Մեր դասին կամ դասը պատասխանող եղանք: 8. Հնազանդ եղի՞ր դաստիարակիդ և ծնողացդ: 9. Սիրող պիտի ըլլանք ճշմարտութեան: 10. Հոգին մարմնոյն հետ մեռնող չէ կամ չմեռնող է: 11. Մահը վախցնող է միայն չարաց. առաքելին սպասող է նա, զի վախցնող չէ կամ չվախցող է անտի: 12. Դիպեցինք սի հարցունող էին թէ՛ ո՞ր բանը շուտ ծերացող է մարդոց մէջ. Բարբարութիւնը, պատասխանող եղաւ: 13. Երբ Տիտոս անցանող ըլլար ուր մը առանց բարիք գործելու. Բարեկամք իմ, ըսող էր, երեկոյին, անոնց որք զինքը օրը ջապասող էին, օրս կորսնցնող եղայ: 14. Եղբայրս պարտէզը ներկայ է: 15. Սենեկին մէջ հինգ հոգի ներկայ կամ բնակող էինք: 16. Յորժամ զաներեւութէն և զնորին զմշտնջենաւոր զօրութեանն նառնող իցէ ոք քանզի մարմնաւոր լեալ է, պատճառն է զմիտայլուտակել և զսորհուրդս սրբել, զյոյզս չարժմանց պարզել, զի յայն զոր առաջի եղեալ է, հասանել կարող իցէ: 17. Կարող էր Կենարարն առանց ջրոյ տալ թողութիւն մեղաց: 18. Կրտսերոյն կոչող եղեւ մայրն ի Պեղուսիոս քաղաքէ, և կացուցանող թագաւոր՝ խառն ընդ իւր: 19. Տիտոս պաշարող եղեւ Հրէից, բռնող Երուսաղէմի ի հիմանց և կոտորիչ վեց բիւր արանց: 20. Դատաւոր մի էր մօտ կամ բնակեալ ի քաղաքի ուրեմն:

(Շարունակելի)

Մ. ԱՍՔԱՆԱԶ

ԸՆԹԱՅԲ ԸՆԲԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

ԿՈՅՐ ՊԱՏԱՆԻՈՅՆ ՎԻՇՏՆ

ՅԱՏԱԿԱԳԻԾ

Կոյր պատանի մը կը թուէ՝ նետ գնետէ ինչ որ այլք է՝ եւ իրեն բնութեան տեսարանաց գեղեցկութեան վրայ, — — — — —, քաղաք, ծով — եւ երէն Ներկայացուցած զանազան նիւսքանչ երեւոյթներուն վրայ:

Պատանին նկարագրաբար կը կրկնէ ըստ այլոց ինչ որ այս չորս խումբ երեւոյթք ունին մասնաւորապէս զմայելի եւ իրապո-

րիչ ի տեսնել, եւ ուրեք ուրեք, հատուածի մ' ի վերջ, ընդհատելով իւր նկարագրութիւնը՝ կ'ըսէ. «Բայց զայստսիկ չտեսնելս չէ որ կը վշտացնէ զիս ա՛յնքան»:

Հուսկ ուրեմն կ'ամփոփէ եւ կը վերջացնէ յայտնելով թէ ի՞նչ բանի համար ամենէ աւելի ցաւ կը պատճառէ ինքեան իւր կուրութիւն. — անո՛ր համար որ չէ կարող տեսնել... իւր մօր դէմքը:

ԸՆԴԼԱՅՆՈՒՄՆ

Կ'ըսեն թէ քաղցր է տեսնել առաւօտն երբ կը ծագի, այն շառագոյն պայծառութիւնն որով արեւելք կը փայլին վառ ի վառ, արեգական նախարձակ ճառագայթներն որք կ'ոսկեղօծեն լեռանց դադաթներն եւ տաճարաց դմբէթքն, ու ցօղն որ մարգագետինն խտտեւուն վերայ կը շողայ մարգարտափայլ. — բայց զայստսիկ չտեսնելս չէ՛ որ կը վշտացնէ զիս ա՛յնքան:

Կ'ըսեն թէ գեղեցիկ է բնութիւնը դարնան մէջ, և թէ զմայլելի է տեսնել վարդն որ կը բացուի իւր ծղօտին վերայ, տեսնել ծառերն տերեւաղարդ պճնուած, դալարագեղ դաշտն որոյ վերայ բազմադունեան ծաղիկը սիւռուած են իրրու կոնաչ պատմուճան մը զարդարող դոհարներ, ու դոյնգդոյն թիթեռնիկներն որք՝ թեւաւոր եղբարք ծաղկանց՝ կը թռչին օդոց մէջ կամ հանդիստ կ'առնուն իւրեանց անթեւ հարազատաց դրկին մէջ. — բայց զայստսիկ չտեսնելս չէ՛ որ կը վշտացնէ զիս ա՛յնքան:

Կ'ըսեն թէ սխրալի է տեսարան ծովուն, — թէ՛ երբ ջրանցք մ'է նա հանգոյն Վոսփորին ու իւր ալեաց բիւրեղին մէջ կը ցօլացնէ իւր եզերաց վերայ չար ի չար ապարաններն ու բուրաստաններ, և թէ՛ երբ ընդարձակ է նման Մարմարային ու կը տարածուի անսահման և կ'երթայ հեռուն գլորկախառնիլ երկնից հետ. թէ՛ ցերեկ առտն ուր արեւուն ճառագայթից տակ կը փալվելի լուսափայլ իրր հալած ոսկի, և թէ՛ գիշեր ժամանակ ուր իւր մեղմածուկ ծոցոյն մէջ կը նիւհէ շողն աստեղոց ու լուսնեկին. թէ՛ իւր հանդարտութեան մէջ՝ երբ նման է միաւրդալ հայելոյ, և թէ՛ երբ մրրկայոյզ կը խռովի, կը մռնչէ զայրագին. ու կոհակք լեռնակուտակ կը փրփրին իրրեւ երկայնաբաշ ամեհի երկվարներ, և ծովեղեր ապառաժներուն վերայ կը յարձակին մրմա-

գին. — բայց զայսոսիկ չտեսնելս չէ՛ որ կը վշտացնէ զիս ա՛յնքան :

Կ'ըսեն թէ յափշտակիչ է տեսիլ երկնից , կը վերացնէ զմարդ և վսեմ խորհրդոց մէջ կ'ընկղմէ մարդկային միտքն , — թէ՛ երբ արևն՝ իբրեւ արքայ մը փառաշուք իւր պետութեան մէջ՝ կը պտտի անդ լուսահեղ ճառագայթարձակ , թէ՛ երբ կը մթազնի ամպոց քօղի մը ներքեւ զոր փայլատակունք և շանթք կը պատառեն ահաւոր կերպիւ , և թէ՛ երբ , յետ արեգական ի մայրն մտանելոյ , աստեղք կը փթթին անդ իբրեւ երկնային ծաղիկներ , կամ կը կախուին անտի իբր մէկ մէկ կանթեղներ , և կամ իբրեւ նածիչտներն լուսնին կը փութան շուք դռնել գիշերաց թագուհւոյն որ , այն պահուն արեւելքէն ելնելով , կուգայ նազեւափայլ ճեմել եթերի դաշտաց մէջ՝ ամպերու բարակ շղարչ մը ձգած ճակտին և աչերէն արձակելով մեղմիկ նշոյլներ . — բայց զայսոսիկ չտեսնելս չէ՛ որ կը վշտացնէ զիս ա՛յնքան :

Ինչ որ առաւել քան զամենայն վիշտ կուտայ սրտիս և կ'զգացնէ ինձ կոյր ծնած լինելու դժբախտութեանս մեծութիւնն , այն ո՛չ առաւօտն , ո՛չ գարունն , ո՛չ ծովն և ո՛չ երկինքն դիտելու հաճոյքէն զրկումս է , այլ այն է զի , ա՛հ , չեմ կարող տեսնել անոյշ մօրկանս երեսը . . . :

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Ը Ն Թ Ա Ց Ք

Վ Ե Ր Լ Ո Ւ Ծ Ա Կ Ա Ն Ո Ճ Ո Յ

Դ Ա Ս Բ .

Մ Ե Ղ Ո Ւ Ն Ո Ւ Ճ Ա Ն Ճ Ը

Օր մը Մեղու մ'իւր փեթակին քով ծանձ մը կը տեսնէ . — Ի՞նչ ընել կուգաս հոս , կ'ըսէ անոր կատաղի ձայնով մը : Արդարեւ , քե՞զ մնացեր է , գճուճ կենդանի , խառնուիլ օդոյ թագուհեաց հետ : — Իրաւունք ունիս , պատասխանեց անոր ծանձը պաղու-թեամբ . մարդ միշտ կ'անիրաւի , ձերինին պէս կատաղի ազգի մը մօտենալով : — Բնաւ և ոչ մէկ ազգ մը կրցաւ մեր խմաստութեան հաւասարիլ , ըսաւ Մեղուն . մեք մի-

այն եմք որ օրէնք և յոյժ բարեկարգ հասարակապետութիւն մը ունինք . մեք անուշահոտ ծաղիկներ միայն կը ճարակենք և կը շինենք մեղր հեշտահամ որ նեկտարին կը հաւասարի : Կորիւր առջեւս , չքոտի և ճանճրալի ծանձ , որ ուրիշ բան չես ըներ բայց միայն կը բզգաս և կերակուրդ աղբերուն վրայ կը փնտռես : — Մեք այնպէս կ'ապրինք , ինչպէս կրնանք . պատասխանեց ծանձը . աղքատութիւնը մոլութիւն մը չէ , բայց բարկութիւնը մեծ մոլութիւն է : Դուք կը շինէք մեղրը որ քաղցր է . բայց ձեր սիրտը միշտ դառն է : Դուք իմաստուն էք ձեր օրինօք , բայց ձեր վարուք խիստ մոլի : Ձեր բարկութիւնը որ կը խայթէ ձեր ոտխները , ձեզ մահ կը պատճառէ , և ձեր յիմար անգթութիւնը ձեզ աւելի չարիք կը հասցունէ քան այլոց : Լաւագոյն է նուազ չքեղ բարեմասնութիւններ ունենալ և աւելի համեստ լինել :

ՖԵՆԵԼՈՆ

Համառօտ բովանդակութիւն . — Մեղու մը ծանձ մը տեսնելով իւր փեթակին քով , հրպարտութեամբ և արհամարհանօք կը խօսի անոր հետ : Ծանձը կը ճանչնայ իւր վիճակին խոնարհութիւնը , բայց իրաւամբ կը մեղադրէ Մեղուն իրարկութիւնը և տմարդութիւնը :

ԼՈՒԾՈՒՄԸ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

1. ԱՅՃԻՅԸ , Ժամանակ եւ տեղ

Այս առակին անձերը ո՞րք են : — Մեղու մը և ծանձ մը :

Իրողութիւնը ո՞ւր կը կատարուի : — Փեթակի մը քով :

2. Խօսք եւ գործք

1. Մեղուն ի՞նչ ընդունելութիւն կ'ընէ ծանձին : — Բարկութեամբ և արհամարհանօք կը խօսի անոր հետ :

2. Ծանձը իրաւունք կուտայ՞ Մեղունին : — Պաղութեամբ կը յանդիմանէ զՄեղուն բարկանալուն համար :

3. Մեղուն ի՞նչպէս կ'ընդունի ծանձին խօսքերը : — Չափազանց կը պարծենայ , և սոստիկ կ'անարգէ ծանձը :

4. Ծանձը կ'ուրանայ՞ մեղունի գերազանցութիւնը : — Ոչ . բայց կը ցուցնէ Մեղունի դառնութիւնը և բարկութիւնը որ կը նսեմացնեն անոր բոլոր գեղեցիկ յատկութիւնները :

3. Արդիւնք

Ո՞ւմ պէտք է իրաւունք տալ, ձանձիւն թէ՛ Մեղունին: — ձանձիւն որ միայն համեստ և խելացի կ'երևայ:

Բարոյական

Այս առակը ի՞նչ խորհիլ կուտայ մեզ: — Խորհիլ կուտայ թէ՛ բարկութիւնը յաճախ կը վնասէ մեր պատուոյն, գործել և խօսել սալով մեզ հակառակ համեստութեան և պատշաճից:

ԽՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

1. Ի՞նչ է փեթակը: — Մեղուններուն բնակարանը:

2. Փեթակը ի՞նչ հումանիշներ ունի: — Մեղուաբոյն. մեղուանոց. մեղուոց:

3. Մեղունն նախատալից խօսքերը զորս ինքն կ'ուղղէ ձանձիւն և ինքզինքը քագունի կոչելն, ի՞նչ թերութիւններ նշմարել կուտան իւր վրայ: — Բարկութիւն և հպարտութիւն:

4. ձանձիւն տուած պատասխանը առ Մեղուն բառական ճշդութեամբը հասկնալու է: — Ոչ, Մեղունին կը պատասխանէ հեգնական ձևով մը:

5. Հասարակապետութեան հումանիշ մը գտէք: — Ընկերահաշտութիւն:

6. Ի՞նչ է նեկտարը: — Դից ըմպելին էր ըստ առասպելին. փոխաբերութեամբ այս բառը կրնայ տրուիլ նաև ամէն ընտիր ըմպելեաց:

7. Ի՞նչ է բզզալ բային գոյականը: — Բզզիւն:

8. Երկու հումանիշ գտէք բզզալին: — Տզզալ, ձենձերալ:

9. Մեք այնպէս կ'ապրինք, ինչպէս որ կրնանք, խօսքը՝ ձանձիւն վրայ ի՞նչ յատկութիւններ կը ցուցնէ: — Համեստութիւն, պարզութիւն:

10. ձանձիւն Բ. պատասխանւոյն մէջ բայց չաղկապին երեք անգամ գործածութիւնը ի՞նչ ազդեցութիւն կ'ընէ մեզ: — Այս կրկնութիւնը կը դարձնէ մեր ուշադրութիւնը այն թերութեանց վրայ զորս յառաջ կը բերեն մեղուններուն նկատմամբ:

11. Ի՞նչ կը կոչուի մեղուններուն խայթելու գործիքը: — Խայթոց. խայթ. շիթոց:

12. Ի՞նչ բարկութիւնը կը խայթէ: — Ոչ, այլ խայթոցը:

13. Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ մեղուններուն անգթութիւնը աւելի չարիք կը հասցնէ իրենց քան այլոց: — Որովհետև իրենց խայթոցը կը ձգեն խայթուածին մէջ, և այս՝ իրենց մահ կը պատճառէ:

14. Ի՞նչ է բարեմասնութեան հականիշը: — Թերութիւն:

Վ Ա Ր Ժ Գ

Ա.

Տեսակէն երթալ դէպ ի սեռն.

1. Ծառ. — տունկ

2. Օրօրոց. — անկողին.

3. Բոյն. — բնակարան.

4. Ծիծառն. — քոչուն.

5. Տասնապետ. — զինուոր.

6. Քահանայ. — եկեղեցական.

7. Շագանակ. — միք.

8. Մակելլան. — նուապետ.

9. ձանձ. — միջոց.

10. Եղբայր. — ազգական.

11. Սերկելի. — ծառ.

12. Հովիւ. — պահապան.

13. Վարդ. — ծաղիկ.

14. Պատուհան. — բացուած. ծեղ.

Բ.

Ընդլայնել՝ ըսելով արդիւնքը կամ հետեւութիւնը:

1. Երկրագործը կը ցանէ իւր ցորեանը որ կ'աճի. փոքրիկ ծիւեր հողէն դուրս կ'արձակուին. ընդհուպ արաւ կը նմանի մարգի մը. տակաւ ցողունները կը բարձրանան. հասկերը կ'երևան, և, յուլիսի մէջ կը հակեն իրենց գլուխները ընծայելու համար երկրագործին իւր աշխատութեան վարձքը:

2. Հողեփեռնէս բնաւ կասկած մը չունեցաւ Յուդիթէն,

..... արբեալ վիճակի մէջ քնացաւ. բայց կէս գիշերին արիասիրտն Յուդիթ արթնցաւ, ելաւ առաւ զօրավարին սուրը, և անոր գլուխը կտրելով զայն Բեառուղիա տարաւ:

3 Մօր մը սէրը զարմանալի է.

— Տեսէք սա կինն որ երբեմն այնքան փափուկ էր. մայր մ'է՛ նա. այն օրէն յորում մայրական պատկը զարդարեց իւր ճակատը, կարի տաժանելի աշխատութիւնք իսկ հաճելի են իրեն համար: Քսան անգամ ի գիշերի կ'ընդհատէ իւր քունը գոհացնելու

համար պէտքերն իւր փոքրիկ արարածին որ կը կոչէ զինքն իւր ճիշերովն, ցերեկը նոյնպէս մեծ են իւր հոգերն, իւր սրտին ու մարմնոյն մէջ արիւթիւն մը և կորով մը կ'զգայ: Մայրը աշխարհիս վրայ երկնային նախախնամութեան իսկատիպ պատկերն է:

Գ.

Հետեւեալ առածներուն իմաստը բացատրել:

1. Ագահէն բան ուզելը, ջուրի մէջ ծակ փորել է:

— Ագահէն բան ուզելը անօգուտ աշխատութիւն մ'է:

2. Ագռաւին ընկեր եղողը, աղբիւսի դուրս ելլելու չէ:

— Չարին հետ ընկերացողը պէտք է որ չարագործ ըլլայ:

3. Ա'խ տանձ մը խնար՝ կոթը վեր:

— Ծոյլերը ամէն ինչ պատրաստ և դիւրին գտնել կը փափագին:

4. Ականջիդ օղ ըլլան ըսածներս:

— Ըսածներս միշտ միտքդ պահես:

ՄԻՋՐԱՆ ԱՍԲՈՆԱԶ

ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ԸՆԹԱՑՔ

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵՂՈՒ

ՓՈԹՈՒԻԿ ԵՒ ՀԱՆԳԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Մըթացան երկինք, և հողմք չորից ծագաց ոստեան ի կուխ¹,
Քարանձաւք հեծէին, ճարձատէին² լերանց մայրիք,
Եւ անդունդք վաստուրական ամեհարար³
Գոչէր վիշապաձայն, և մինչ ի գլուխըս պարեկաց⁴,
Իբրեւ զունգ⁵ յարդի մըկեղեալ⁶ հոտեալ⁷
զիրփուր ծովուն սրբակէր⁸:
Գոռաց երկինք որոտիւք⁹ ի ծոց ամաղաց տհազնացայտ,
Եւ ճայթումունք¹⁰ փայլատականց ծագաց մինչեւ ի ծագս երկնից
Պատառեալ զխոր աղջամուղջ¹¹ խաւարին զաշըս շլացուցին:

Փոշին ելեալ ծառացեալ¹² և դիզացեալ յերկին կըցէր,

Զտիեզերս ծածկէր յաչաց, զերանգս¹³ ի մի թաթաւէր թոյր¹⁴:

Զյր յստին կալ կանգուն և յաղթանդամ սկայից անգամ:

Այր ի վրանըս իւր անկաւ՝ զաղաւանդակսն¹⁵ պընդելով:

Հօտք հօրանք¹⁶ անդեայք¹⁷ խուճապ¹⁸ խիտ բառաչմամբ իջեալ ի դիւր¹⁹,

Ի հովիտս ի խորչ տեղիս մակաղէին²⁰ կուռ առ միմեամբք²¹:

Բիւր ի լերանց արձագանգք խօսին ազգի ազգի ձայնիւք:

Իբրեւ վայր մի լըռութիւն գայր փոթորկին ասպատակաց²²,

Որոտայր անդրէն երկին բոցաշաւիղ փայլատակմամբք,

Եւ շառաչք²³ անձրեւոյ անկան յերկիր տեղատարափ,

Մռնչեցին ամենայն ծործորք եմակք²⁴ ձորք եւ խոխովք²⁵:

Անձրեւաց ձայնք ընդ երեկս եւ տմոլորոտ լըռեն բարբառք²⁶,

Լըսելի միայն գոչէր սահանահոս ուղիւից²⁷ խոխովք²⁸:

Եւ ի մայրն արեգականն խոնարհէ²⁹ հերձոտեալ³⁰ տմալք

Արկանն չաղ մանրացօղ քաղցրածաւալ արփույն³¹ չողիւք:

Եկն հիւսիս ի ծագաց երկնից գըլխոյն Այրարատայ,

Պարզեցան երկնից երեսք ի հեշտ արեւ բեկորին³²,

Քըրքմագոյն ներկան³³ տամուկ³⁴ լերինք հովիտք դաշտք և անտառք:

Լուսածին չիթք ցօլուորք ի սաղարթուց³⁵ կաթեալ ծառոց

Երփն երփն³⁶ փայլ ծիրանի հարկանէին յարեւուն ծայրս³⁷,

Հաւք ի ձայնըս խառնուածոյս³⁸ դեղ դեղ հանեալ նըւադս յոստոց՝

Բզթաւուտս հընչեցուցին յողջոյն յետին լուսոյ տուընջեան:

Գիշեր ըզքօղ իւր սըփաւաց ըզկապուտակն աստղանըկար,

Արփից բոցք ջահէին³⁹ ի կաճառեալ յօրինուածոց⁴⁰:

(Հայկ. Դրուագ Զ. 181—214)

Հ. Ա. Կ. ԲԱԳՐԱՏՈՒՆԻ

ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆՔ

1. Ոսեան ի կռիւ. յարձակեցան կռուելու: 2. ձարնաւել. ձայն հանել խորտակման: 3. Ամեհաբար. կատարի կերպով: 4. Պարելա. ժայռ: 5. Ունգ. յարդի շիւղ: 6. Մղեղել. փռի գարձնել: 7. Հոսել. հովուն տալ, ցրուել: 8. Մրկել. ցրուել. նետել. թափել: 9. Որոս. ամպերու գոռումը: 10. ձայթումմ. սաստիկ ձայթումն և ցայտումն: 11. Ալլաւուղը. մթութիւն, 12. Ծառանալ. ծառի պէս բարձրանալ: 13. Երանգ. գոյն: 14. Թոյր. գոյն: 2. Երանգս ի մի քաքաւէր քոյր. բոլոր գոյները մէկ գոյնի կը փոխէր: 15. Ապաւանդակ. վերանի չուան: Այր ի վրանս իւր անկաւ՝ զապաւանդակն պնդելով. մարդիկ իրենց վրանները ապաւանդեցան չուանները զօրացնելով: 16. Հօրան. այծերու եւ ուլերու խումբ: 17. Անդեայ. արջառոց խումբ: 18. Խունապ. տաքնապ կամ փախուստ: 19. Դիւր. դաշտ: 20. Մակաղել. հանգչել (օշխարաց): 21. Կուռ առ միսեամբք խիտ առ խիտ, իրարու քով: 22. Իբրեւ վայր մի լուսփիւն գայր փոքրիկն ասպասակաց. երբոր պահ մը դադրեցան փոթորիկն ասպատակութիւնները: 23. Շառաչ. իյնալու կամ հոսելու ձայն: 24. Եւակ. լեռանց մէջ անարեւ տեղ: 25. Խոխում. ջրոտ հովիտ: 26. Ամպորոս բարբառ. ամպերու գոռալու ձայներն: 27. Սահանախու ուղիւ. սահանքի պէս, աւազութեամբ վաղղ ջուր: 28. Խոխոց. ջուրի ձայն: 29. Ի մայրն խոնարհել. մարը մոնել (արևու): 30. Հեռանեալ. պատռած, ճեղքուած: 31. Արփի արև: 32. Երկորին. երկդոյնան: 33. Ներկան ներկուեցան: 34. Տամուկ. թաց: 35. Սաղարթ. տեղեւ: 36. Երփն երփրն հարգանել. գոյնզգոյն փայլել: 37. Ծայրք ճառագայթ: 38. Զայն խառնուածոյ նարդաշնակ ձայն: 39. Զանել. վառել, փայլել: 40. Կանառեալ յօրինուածք. համախմբեալ վայելուչ կարգ (աստեղաց):

ՄԻՋՐԱՆ ԱՍՔԱՆԱԶ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ

(Շար. քես թիւ 2)

Լեզուներն այլեայլ խումբերու բաժնելու պատճառն այս է: Գիտունք տեսնելով թէ լեզուներէն ոմանք, ի մասին քերականութեան և բառից, ունին նմանութիւն, տարբերութիւններն կը ծագին ընդհանրապէս նշանագիրներու կանոնաւոր փոփոխմանէ, հետեւցուցած են թէ այս օրինակ նման լեզուք են մի և նոյն մօրէ, ուստի և համամայր և միմեանց ազգակից. աստի են « մայր » և « դուստր » լեզու յորջորջմունք:

Ազգականութիւն լեզուաց կը մեկնուի այսպէս: Կը կարծուի թէ երկրիս այլեայլ կողմերը շատ հին ժամանակներ եղան մայր ցեղեր որոց իւրաքանչիւրն ունէր զիւր լե-

զու: Այս մայր ցեղերէն հետզհետէ բաժնուելով այլեայլ խումբեր պէս պէս պատճառներով՝ գաղթեցին իւրաքանչիւր հեռաւոր տեղեր այն սկզբնական մայր լեզուաւ: Իւրաքանչիւր գաղթականութեան լեզուն յետոյ տակաւ զարգանալով ներքուստ և արտաքուստ ի հարկէ և ըստ պիտոյից՝ եղաւ ուրոյն բարբառ, առանց ի սպառ կորուսանելոյ իւր նախնի միութեան նշաններն:

Այս մեկնութիւնն ունի բաւական հաւանականութիւն, բայց ոչ բացարձակ ստուգութիւն: Այլ ոմանք ի գիտնոց աւելի առաջ երթալով կը խնդրեն թէ այն նախնի մայր լեզուներն, ինչպէս նաև առհասարակ մարդկային բարբառն կամ յօդաւոր լեզուն, ինչպէս կազմուեցան: Այս է լեզուի ծագման խնդիրն որ պատճառ տուած է այլեւ այլ կարծեաց ի մէջ լեզուաբանից: (Զայսմանէ տես Զապարովսքի « Մագումն լեզուի. » Origine du langage.)

Վերոյիշեալ մեկնութիւնն, ինչպէս ըսինք, ունի բաւական հաւանականութիւն, բայց չէ բացարձակ ճշմարիտ, ուստի և ունի բացառութիւն: Ճշդագոյն քննութիւններէ տեսնւած է որ այս ինչ խմբէ, զորօրինակ հնաեւրոպական խմբէն, կարծուած լեզուներէն ոչ ամենուն նմանութեան պատճառն է այն լեզուն խօսող ազգին սերելը միւսնոյն հին ցեղէ: Բոլորովին տարբեր ցեղի, զորօրինակ ի բնէ Դուրանականին վերաբերեալ լեզու մը կը տեսնուի իւր հին ձեւին վրայ առած շատ բան Հնաեւրոպական լեզուներէ, մինչեւ թուել ինեւ այն խմբէն. բայց Դուրանական լեզուի տարբերք որ տեսիլ կամ նուազ յայտնի կը նշմարուին ի նմա՝ կուտան բաւական հաւանականութիւն թէ ծագումն նորա է բուն Դուրանական: Այսպէս նորագոյն լեզուաբաններէն ոմանք կը կարծեն թէ արդի եւրոպական նոր ազգաց լեզուներն, ինչպէս նաև ցեղերն, էին ի բնէ Դուրանական, և յետոյ ուրեմն առին փոքր ի շատէ Հնդկիկ-եւրոպական ձեւ:

Լեզուաց այլեայլ խումբերու բաժանման, և այն լեզուները խօսող ազգաց բնականութեան վրայ պատմական տեղեկութիւններէ հայերէնի համար կը հետեւի թէ, Հայ ցեղն, հին անուամբ Արարատեան, ապա Արմնի կամ Արմէն, անյիշատակ ժամանակներէ բնակելով Երասխայ հովիտը, ունէր ինքեան

դրացի երեք գլխաւոր ցեղ լեզուները խօսող ազգեր. յարեւելից և յարեւմտից Հնդիկ եւրոպականներ (Պարսք և Յոյնք), ի հարաւոյ՝ Սեմականներ (Ասորիք), ի հիւսիսոյ՝ Դուրանեան ցեղեր. Այսպէս լեզուաբանական տարբեր տարբեր տարրեր ունենալով ինքեանց դրացի, Հայք հարկաւ մեծ ազդեցութիւն կրած են ի նոցանէ քաղաքակրթութեան ինչպէս ուրիշ մասերուն, նոյնպէս մանաւանդ լեզուի կողմանէ, ըստ աւելի կամ նուազ յառաջադիմութեան այն ազգաց. եւ որովհետեւ աւելի յառաջադէմներն էին Արիք և Յոյնք, հարկաւ այս երկու ազգաց լեզուներն մանաւանդ կրնային գործել մեծ ազդեցութիւն Հայերէնի վերայ, և է իսկ այնպէս, որպէս ցուցանէ մութադիր քննութիւնն:

Եւրոպացի լեզուագէտք ի սկզբան նայելով մեր անհարթ ուսմանը, և գտնելով զայն խճողեալ թուրքերէն բառերով և ձեւերով, կարծեցին իբրեւ բիրտ գաւառաբարբառ թուրքերէնի, Դուրանական խմորէ: Յետոյ քննելով հին լեզուն կամ գրաբարը, և գտնելով ի նմա մեծ նմանութիւն Հնդիկ-եւրոպական լեզուաց հետ, վճռեցին թէ Հայերէնն ևս է արիական լեզուաց դասէն, այսինքն՝ ի բնէ դուստր այն մայր լեզուին որոյ ծնունդ են Զանգիկն, Յոյնն և Լատին:

Հայերէնն ունի այնչափ նմանութիւն, առաւելապէս ձայնի կամ բառերու կողմանէ Հնտեւրոպական լեզուաց, մանաւանդ գլխաւորներուն, Զանգի կամ հին պարսկերէնի, Յունարէնի և Լատիներէնի, որ, եթէ չէր ևս ի բնէ Հնդիկ-եւրոպական, ըստ վերջին ձեռքի իւրոյ կ'երևի Հնտեւրոպական, և առաւել քան որչափ կարծած են այս լեզուն լեզուաբանական օրինօք քննող համագգի և օտար գիտունք: Սակայն լեզուի նմանութենէն չհետեւիր ծագման կամ ցեղական միութիւնն. ուստի նայելով հայերէնի նմանութեան Հնտեւրոպական լեզուաց հետ, չենք կրնար համարձակիլ ըսել թէ այս լեզուն էր ի բնէ Հնդիկ-եւրոպական կամ Արիական: Եթէ, ինչպէս արդի հնագէտներէն ոմանք կը կարծեն, Հայ ազգին ծագումն է դուրանական, կամ ուրիշ բառերով ըսենք, եթէ Հայ, կամ հին աննուամբ Արարատեան ցեղն, էր ի բնէ հիւսիսային ժողովուրդ, չէ անհաւանական թէ

լեզուն ևս էր նախապէս հիւսիսային դուրանական անհարթ բարբառ, որ յետ ժամանակաց ազդեցութեամբ լեզուաց դրացի հնտեւրոպական աւելի քաղաքակրթ ազգաց, առաւ տակաւ Հնտեւրոպական ձև:

(Շարունակելի)

Ա. Մ. ԳԱՐԱԳԱՇԵԱՆ

ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆ

ՀՈԳԵԲԱՆՈՒԹԻՒՆ (1)

(Պէրպլեբան վարժարանի մէջ աւանդեալ դասուց ամփոփում):

ԳԱՍ Բ. (Շար. եւ վերջ)

ԻՄԱՅԱԿԱՆ, ԿՈՐՈՂՈՒԹԻՒՆՔ. — ԱՐՏԱՔԻՆ, ԸՄԲՈՂՈՒՄՆ.

Նսխնայում ևս ստացական բմբումում. — Այն ամէն ծանօթութիւնք զորս մեք զգայարանաց որ և է միոյն միջոցաւ կ'ստանամք արտաքին աշխարհի վրայ՝ միշտ ուղղակի արդիւնքը չեն նոյն զգայարանին տաւորման: Մեր իմացական այլ կարողութիւնք ըմբռնման կարողութեան հետ ի միասին կը գործեն. մարդ յիշողութեան, բաղդատութեան, խելամտութեան միջոցաւ զանազան զգայարանաց հաղորդած և զանազան ժամանակաց մէջ ստացուած ծանօթութիւնքն մերձեցնելով, բարդելով, ընդհանրացնելով, իւրաքանչիւր զգայարանի ըմբռնման դաշտը կ'ընդլայնէ և այնու կ'ստանայ այնպիսի ծանօթութիւններ զիս նա, առանձին մնացած, անկախապէս այլ զգայարաններէ և մտաւոր գործողութիւններէ, չսլիտի կարէր տալ իրեն: Զորօրինակ, օտար մարմնոց ըմբռնումը կ'ենթադրէ մեր մարմնոյն կանխագոյն ըմբռնումը, և ընդդիմակացութեան ըմբռնումը կ'ենթադրէ դնդերային ճգան ըմբռնումն ի ձեռն ներքին զգայարանին. ձեռքով մարմնոյ մը տարածութիւնը և ձեռն ըմբռնելու համար հարկ է յիշողութեան միջոցաւ պահել մեր ձեռքին տակէն տնցած հախորդ. կէտերուն ծանօթութիւնն Աչքն ինքնին միայն գունաւոր տարածութիւն մը կ'որոշէ և ամէն ինչ կը տեսնէ մի միակ մտկարդի վրայ՝ չունենալով ինքնին հեռաւորութեան

(1) Տես թիւ 4, 2, 3:

և խորութեան գաղափարը ոչ իրական մեծութեան, գլան մ'աչաց համար մակարդակ մ'է սահմանափակեալ երկու զուգանեալական գծերու մէջ, որոց ծայրերը երկու կոր գծերով միացեալ են. կոն մ'եռանկիւն մ'է որոյ խարխալն է բոլորակաձեւ: Դիտուած է որ գործողութենէ մը վերջ իրենց տեսութիւնն վերստացող կոյրեր զառաջինն չէին կարող առարկայից իրական հեռաւորութիւնը գատել, ամէն ինչ մէկ գծի վրայ իրենց առջին կանգնած կը կարծէին եւ կ'երկնչէին որ առարկայները իրենց աչքերը վիրաւորեն, ուստի և զգուշութեամբ եւ ձեռքերնին իրենց աչաց առջեւ վեր բռնած կը քաշէին: Տղան ալ որ դեռ տեսանելեաց դաստիարակութիւնը չէ բրած՝ հեռաւոր իրերը մօտ կը կարծէ և ձեռքը կը կարկուռ բռնելու զանոնք: Եթէ մեք աչօք կը դատեմք իրաց չափը, իրական ձեւը, համեմատական հեռաւորութիւնը, բնութիւնը, և այլն, պատճառն այն է որ փորձառութեամբ չօչափման և այլ զգայարանաց ըմբռնումներն միացուցած եմք տեսողութեան ըմբռնմանց հետ և խելամոռած, որով վերջնոյն տուած ծանօթութիւնքն նշաններ եղած են մեզ համար իրաց շատ մ'ուրիշ յատկութեանց: — Այսպէս է նաեւ լսողութեան համար. ըստ ինքեան հնչական թըրթուումները միայն զգալի կ'ընէ մեզ, բայց լսուած ձայնէ մը կարող եմք բազում ինչ իմանալ: Ձայն մը կը լսեմ և կ'ըսեմ թէ մօտակայ տունէ մը կուգայ, թէ հոն մէկը կայ, թէ այդ մէկը տղայ մ'է ըստ որում ձայնը քնքոյշ է, թէ այդ տղան կը տառապի վատն զի ձայնը ողբազին է, և կը թուի ինձ տեսնել զայն և իւր ցաւով կրճկուած գէմքը, և այլն: Երբ կը լսեմք մէկը որ կը խօսի, ականջն լոկ ձայներ կը լսէ, բայց միտքն այդ ձայնին միջոցաւ կ'ստանայ բազմաթիւ գաղափարներ: Սոքա անշուշտ ուղղակի լսողութեան զգայարանին արդիւնք չեն: Ուստի և հոգեբանք կը զանազանեն Նախնական ըմբռնումն (perceptions primitives) որք զգայարանաց յատուկ ու բնիկ ծանօթութիւնքն են, և Սագական ըմբռնումն (perceptions acquises) զորս միմեամբք դաստիարակուելով և խորհրդածութեամբ զօրանալով կ'ընծայեն մեզ մեր ըզգայարանք:

Հիմայ կարող եմք հասկնալ թէ ինչ կը

նշանակեն զգայարանաց մոլորութիւնք եւ ցրնորք (erreurs et illusions des sens) ըսուածները: Զգայարանք ըստ ինքեան չեն խաբեր զմեզ. նոքա կը հաղորդեն մեզ անփոփոխ իրենց ստացած տպաւորութիւնքն. բայց մեր միտքն նոցա ըմբռնումները մեկնելու մէջ կրնայ սխալիլ երբ բաւական փորձառութիւն և գիտութիւն չունի: Այսպէս գաւազան մը բեկեալ կ'երևի երբ մէկ մասը ջրոյ մէջ մխուած է. քառակուսի աշտարակ մ'ի հեռուստ կըր կ'երևի. երբ նաւով ծովու վրայ կը շրջինք՝ ծովեզրը կը թուի մեզ չարժիլ. հիւանդի մը սրունքը կտրուելէ յետոյ՝ նա դեռ կը կարծէ զգալ իւր սրունքը, և այլն: Ո՛չ թէ տեսութիւնը կամներքին զգայարանն է որ կը սխալի աստ, եթէ ինչ որ կ'երևի իրական համարիմք, այլ մեր խելամոռութեան միջ մեք կը սխալիմք ի չգոյէ բաւական փորձի և սովորութեան:

14. Թէ ի՞նչ կ'ուսուցանէ մեզ արտաբնական ըմբռնումն մարմնոց մասին. — Արտաքին ըմբռնումն, ըսինք. կը ձանչցնէ մեզ նիւթն և անոր յատկութիւնները, բայց պէտք է գիտնալ թէ այդ ծանօթութիւնը կը կայանայ միայն գիտնալու մէջ թէ կան մեզմէ դուրս բաներ, առարկայներ և թէ նոքա մեր գործարանաց վրայ յառաջ կը բերեն այս ինչ կամ այն տպաւորութիւնքն, ձայնի, գոյնի, համի, հոտի ևլն: Մեր զգայարանք ոչինչ կ'ուսուցանեն մեզ մարմնոց ներքին կազմութեան և նիւթոյն բնութեան վրայ: Ինչ որ մարմնոց յատկութիւնքը կը կոչեմք՝ գիտակցական վիճակներ են ի մեզ որ յառաջ կուգան առթիւ առարկայից հսկման մեր զգայարանաց: Մեր կրած տպաւորութիւնք արդիւնք են համապատասխան յատկութեանց որք գտնուին նիւթոյն մէջ. մեզ ջերմութիւն ազդող իրը ջերմութեան յատկութիւն մ'ունի իրօք. ձայնը՝ զոր կը լսեմք՝ զայն մեր ականջին յղող առարկային մէջ կայ իրօք իրեւ նորա մէկ հանգամանքն. գոյն, համ, հոտ առարկայից ներքին յատկութիւնքն են անխախտապէս մեր զգայարաններէն. — Ընդերկար այսպէս հաւատացին մարդիկ, բայց գիտութիւնն այս կարծիքը կը մերժէ այսօր: Աւանց մորթի ոչ տաքի, ոչ ցուրտի զգացում ու գաղափար պիտի լինէր. եթէ ականջ չլինէր, ձայն անտարակոյս չպիտի լինէր տիեզերաց մէջ: Եթէ տարբեր զգայարաններ ունենայինք,

մարմնոց մէջ տարբեր յատկութիւններ պիտի գտնէինք՝ առանց մարմնոց ներքին եւ իսկական բնութիւնն փոխուելու։ Արտաքին աշխարհի հետ մեր զգայարանաց միջոցաւ կը հաղորդակցինք եւ սոցա կազմութեան եւ զանազանութեան համեմատ է որ մեր ըմբռնմունք մարմնոց վրայ կը կազմին ու կը զանազանին։ Եթէ ոչ ըստ ինքեան, անկախաբար ի մեր զգայարանաց, չեմք գիտեր ու միջոց իսկ չունիմք գիտնալու թէ ի՞նչ են իրաց իսկական հանգամանք։

Ուրեմն կարելի⁶ է տարակուսիլ իսկ բնաւ թէ նիւթը գոյութիւն ունենայ, ինչպէս ըրաւ անգլիացի իմաստասէր եպիսկոպոսն Պէրքըլէյ որ մտածութիւնը միայն ստոյգ եւ իրական դրաւ եւ ամէն ինչ անոր վիճակներն համարեց։ Այս վարդապետութիւն բացարձակ իտէականութիւն ըսուածըն է եւ ծայրայեղ է, հետեւապէս ոչ ճշմարիտ։ Նիւթ, մարմիններ, արտաքին աշխարհ մը կայ անշուշտ. կայ բան մը որ մեզ կ'ընդիդմանայ, որ մեր շարժումը կ'արգիլէ, որ կը շարժի առանց մեր կամքէն ընդունելու մղումը, բայց թէ ի՞նչ է այդ իրօք, եւ ի՞նչ են իւր էական յատկութիւնք, զայդ չգիտենք եւ չպիտի գիտնամք անշուշտ վասն զի, որպէս ըսած է Արիստոտէլ, զգացողութիւնը (այսինքն ըմբռնումը) զգացող ենթակային եւ զգացեալ առարկային գործակցութեան արդիւնքն է, եւ հետեւապէս չի համապատասխաներ իրաց ճշմարիտ յատկութեանց։ Փորձը կը ցուցնէ որ միևնոյն ազդակը (զոր օրինակ, ելեկարական հոսանք մը, ճնշում մը, թմբեցուցիչ մը) տարբեր գործարանայ վրայ գործելով տարբեր տպաւորութիւններ յառաջ կը բերէ, գոյն՝ եթէ աչքին վրայ, ձայն՝ եթէ ականջին, համ եթէ լեզուին վրայ ներգործէ։ Միւս կողմանէ տարբեր ազդակներ միևնոյն զգայարանայ վրայ ներգործելով՝ միշտ միևնոյն տպաւորութիւնը յառաջ պիտի բերեն։ Այս յայտնի կը ցուցնէ թէ մեր կրած ազդեցութեանց զանազանման պատճառն զգայարանայ զանազանումն է։ Արդէն այժմեան բնագիտութիւնն զհետ է հաստատել բնական գորութեանց նոյնութիւնը եւ ոչ մի բնագէտ կը վարանի բնագունիլ այսօր ամենուն ալ, ջերմութեան, լուսոյ, ելեկտրականութեան, մագնիսականութեան, քիմիական խնամութեանց,

ծանրութեան, առ հասարակ վերածուիլն թրթումանց, լուծուիլն շարժման գաղափարին մէջ։ Արտաքին աշխարհն ուրեմն չէ ինչ որ մեզ կը ցուցնեն մեր զգայարանք. սակայն — ըսինք արդէն — նախ կարելի չէ մեզ նորա գոյութիւնը մերժել, եւ յետոյ հնարին եւ օրինաւոր է գիտութիւնը, վասն զի, թէպէտ իրաց յատկութիւնք գիտակցական վիճակներ են ի մեզ, կայ անփոփոխ անյեղլի կարգ մը որով առարկայք կը վարին մեզ հետ եւ որով միմեանց վրայ կը ներգործեն. եւ այս հաստատուն առնչութեանց կապն իսկ է գիտութեան առարկայն։

Ռ. Յ. ՊԵՐՊԵՐՅԱՆ

ԶԱՆԱԶԱՆՔ

ԲԱՌԱՔՆՆԱԿԱՆ

(Շար. 8-րդ քիւ 2)

« Եւ ընդ այն զի՞նչ զարմանալի իցէ, ուր զի եւ առ Տիմոթէոս գրէ՝ եթէ Զքո անձն սուրբ պահէ » Ոսկեր. Կողոս. Ը. էջ 614։ Կարգաւ « զի՞նչ զարմանալ իցէ »։

« Քանզի մեք հօր սրբոյ եւ յսակի նախանձութեան գիպեցաք »։ Սերբեր. Ե. էջ 88։ Կարգաւ « յսակի ի նախանձութեան »։

« Հրամայեսցես հրապարակօք (հրապարակաւ) քարոզ կարգաւ թէ Գոշթաղդ ոչ եթէ զխորհուրդ ինչ արքունի ի վեր եհան, եւ ոչ թէ վասն այլ ինչ յանցանաց մեռանի, այլ վասն քրիստոնէութեան »։ Վկ Շմաւոնի եպիսկոպոսի։ Սովերք Հայկ. Ի էջ 35։ Կարգաւ հրապարակաւ. քարոզ բառի սկզբան բէն վրիպակաւ կրկնուած է հրապարակաւ վերջը։

« Իսկ շնորհատուր Հոգւոյն լցեալ զնա, գիտութեանն էր աղբւրացեալ զամենայն լսելեացն ցուղս ականջացն եւ սրտիցն երկրին »։ Փ. Բիւզանդացի, Գ. Ժբ. էջ 30։ Կարգաւ լսելեացն ցնցուղս։ Տես եւ յեղիշէի մեկնութեանն Յեսուայ, Ժ. էջ 175։ « Հարկ է ընդ երկու ցնցուղս ակունջաց ի ներքս մտանել, եւ ընդ ձայնական հնչումն ի սիրտն ազդել »։

« Զի պէտս օգտութեան հաստատեաց ըզ-

նոսա Սրարիչն» . Բրս . Վեց Ե . էջ 90 : Կարգա զի ի պէսս , ինչպէս կը դնէ և Անտոնեան Հարց ընտիր օրինակն . — «Կէսքն վտառ վտառ երամ երամ շրջին , և կէսքն ցիր և ցան ի մէջ խորոց ծովուն իրրեւ մնլեկանս բանդագուշեալս յածեալս սահին» . անդ . է . էջ 139 : Կարգա «յածեալ սահին» ինչպէս կը դնէ և Անտոնեան Հարց ընտիր օրինակն :

«Զի առ քաղաքօքն երկոքումք և առ ամենայն նահանգաւն նոցունց քաղաքաց՝ անցանէր Ողոնոս գետ բազում յորդութեամբ Զուրց իւրոց» . Եւս . Պամ (Ս Ղազար , 1877) Ե . ա . էջ 322 : Ուղղելի Րոդոնոս , գլ . Rhône րէն մոռցուած է նախընթաց անցանէր բային պատճառաւ իսկ յէջ 344 ուղիղ կը գրուի Րոդոն . «Ընկեցին զնոսա ի Րոդոն գետ որ անցանէր ընդ այն» :

«Յեզեկիէլ գրեալ է՝ եթէ Սատակելոց էր Աստուած զտունին առաջին իրրու ըզմարդիկ կարգասունկ , և զուարճացուցանէ զայլ մարդիկ՝ որ ի կռապաշտութեան աւերեալ և ցամաքեալ էին» . Եփր . Աւետ . (Ս Ղազար , 1836) էջ 290 : Նոր Հայկաղեանն կ'ուղղէ արգասունկ .

«Զոր և ինքն իսկ ասէ , եթէ և յեթի նաքարակիտն խնդրեսցի» . Յ . Մանդ . Ճառք , ԺԴ . էջ 115 . Կարգա յեթին :

«Բայց և հանգչին արդարեւ ըստ այս մարգարէութեան ոչ ամենեքին , այլ կուտարեալքն յառաքինութեան ողիք» :

Մ . Խորեն . Ա . դ . Կարգա «ըստ այսմ մարգարէութեան» . — «Այլ ետ տեղի աղխին նորա և ուժին ի կերակուր , փոխոխելով տեղ ի տեղ ո՞չ ցրովանդակ ամս» . անդ . Բ . ճա : Կարգա «տեղի ի տեղ ո՞չ» . ինչպէս ունին արդէն ուրիշ օրինակք :

«Քանզի և ոչ բարիք տունելով գոցա՝ կարասցես զիս բարեկամս ստանալ , և ոչ չար ինչ առնելով սոկս այնորիկ թշնամի» . Պամ . Ալեքս . էջ 93 : Կարգա բարեկամ : Իսկ յէջ 5 «Կռնոս սովիսէս» գրուածն ուղղեալ է ոփիսէս :

«Որպէս եղէք աստուածարար կենդանացունցի՞ մեռելութեանս իմոյ , և յարուցեալ իմ ի միջի արարէք , կամէի թէ զրովանդակ անձնս յարուցեալ էր , և ոչ զկէսս» . Ղ . Փարպեցի , Պատմութիւն , էջ 537 : Իմ աւելորդ է և յաջորդ ի միջիէն չփոխած :

«Նա փրփուր ի բերանոյն արձակիցէ . և սա լորձ նեխեալ ժահահոտութեամբ անընդերքեալ լցեալ» . Ոսկեր . ընդդէմ արքեպոստեան , Ճառք , էջ 125 : Կարգա լորձն :

ՆՈՐԱՅԻ ԲԻԼԶԱՆԴԱՅԻ

ԾԱՂԿԱՔԵՂ ՀԱՅՈՒՆԺՔ .

ՏՂԵԿԻՆ ՈՒՐԱԽՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԵԱՆՐԱԲԱՐՈՅՈՒԹԻՒՆՆ

Բանահիւս մ'ըսաւ . « Մանկան ծիծաղը ծաղիկ մը փթթիլն է : Ընդունելու ուրախութիւնն է , շնչելու ուրախութիւնն է , ծլելու ուրախութիւնն է , նկատելու , ապրելու , աճելու ուրախութիւնն է : Տունկի մ'ուրախութիւնն է⁽¹⁾ » :

Բանահիւսը կրնար յարել թէ այս ուրախութիւնն որքան ամենուն հաղորդակցական է : Պատանի ու ծերունի , մայր ու մեծ մայր կը հրճուին սրտովին այս ծիծաղէն որ պահ մը կենաց հոգեքը կը մոռցնէ : Չկայ քան զայս զովասուն ցօղ մը : Այս խնդութիւնն արդէն հեռաւոր անցեալի մը վրայ բացուած պատուհան մ'է : Մարդ անոր մէջ իր առաջին տպաւորութեանց թարմութիւնը կը գտնէ , կը խորհի թէ ի՞նչ զոհողութիւններ պէտք են տղեկին այս անգին զուարթիւնն անլթար պահելու , և այսպէս սիրտ առնելով՝ իր ընկերք ճգունքն իրեն թեթեւ կ'երեւին արդէն :

Բայց թէ և աւելի խոհական բնութիւն մը ունի , ծանրաբարոյութիւնը՝ որ երբեմն մանկական ծիծաղին կը յաջորդէ՝ նոյնչափ հրապոյր մը կ'ընծայէ :

Ծանրաբարոյ տղայ մը մտածող տղայ մ'է : Արդէն մի շատ խնդիրներ կը լուսաբանին այս ուղեղին մէջ որ միայն զուարթ զգայութեանց ընդունակ կը համարուէր . արդէն իր անթարթ աշունքն իրերու խորը կը թափանցեն :

Երբեմն կարծես թէ տղեկը հեռուն կը նայի , համբ կը մնայ դիտողութեան առջեւ՝ թէ եւ այնքան բնական կերպով կը մտնէ մըտացը մէջ որքան ամանի մը մէջ հոսող ջուրը :

(1) ՊԱՆՏԼԷՐ . Ծիծաղին էութիւնը :

Տղեկն իր ծաղիկ հասակին մէջ հաւաքած այս գիտողութիւններն իր կենաց ամենէն իրական գանձերն են : Ինչ որ այն ժամանակ կը տեսնէ , լաւ կը տեսնէ . գործարանացը մաքրութիւնը մեծ գրգիռ մ'է համբարեւ զգացումներ որոց հունձքն առատ է : Վերջին վերլուծութեամբ և բանադատութեամբ զինեալ մարդն իր նախկին յիշատակները՝ որոց կարեւորութիւն կ'ընծայէ , պիտի ջանայ ամրապնդել :

Բայց պէտք չէ տղեկի մը խորհրդածութիւնները վարել , զի նա թղթի կտորի մը , կենդանիի մը , հովին թռչող թերթի մը մէջ աշխարհ մը տեսնէ :

Այս անգիտակ յատկութիւնն որ անդուլ կը գործէ , անօգուտ է ուղղելու ջանալ . թոյլ տանք որ բնութիւնը գործէ . ոչ նեցուկի և ոչ թարգմանի պէտք ունի :

Թարգ.

ՇԱՆՖԼԵՕԻՒՄ Մանկսիֆ

Մ. ՄԱՄՈՒՐԵԱՆ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՌԱՄՔ

Տգիտութիւնն գիշեր է մտաց , գիշեր առանց լուսնոյ և առանց աստեղաց :

Երեք ազգք են տգիտութեան . գիտել ոչ ինչ . գիտել չարաչար զոր գիտէն եւ գիտել այլ ինչ քան զայն զոր գիտելն պարտ է :

Որչափ գործս բարիս գործեմք յերիտասարդութեան մերում , այնչափ մխիթարութիւնս պատրաստեմք վասն ծերութեան մերոյ :

Մի թողուր վաղուի զգործս բարիս զոր կարող ես գործել այսօր :

Ընչաւետագոյն ժառանգութիւն զոր կարէ թողուլ ոք որդւոց իւրոց՝ է համբաւն առաքինութեանց իւրոց եւ գործոց բարեաց :

Եթէ կամիս զի կատարեսցին գործք քոյ դու ինքնին երթի իջիր անձամբ . և եթէ կամիս թէ մի կատարեսցին , առաքեա զայլ ոք :

Ընծայութիւն իմն է ընտելութիւն ոչ միայն սրտի բարւոյ , այլ եւ ուղիղ մտաց : Յառնէ դժնէէ խոյս տայ ամենայն մարդ . զայր ընտել սիրէ իւրաքանչիւր ոք և պաշտօն իսկ մատուցանէ նմա :

Ձիք ապահովագոյն միջնորդ յինքն յանկուցանելոյ զսէր այլոց քան տալ նոցա ըզսէր իւր : Մարդասիրութիւնն առաքինութիւն ինչ է որ քան զընչաւետութիւն առաւել ժողովէ բարեկամս առ իւրեւ և քան զիշխանութիւն առաւել յարգ և պատիւ հայթայթէ :

Մարդիկ լոկ որ մեծանձն են կարեն գիտել թէ՛ ի բարին լինել ո՞րչափ փառք են :

Մի դատեր զմարդ ըստ այնմ զոր այլք ասեն զնմանէ , այլ դատեա ըստ այնմ զոր դու գիտես թէ գործեալ է :

Ոչ կարացեալ եւանել ի չափ բարձրութեան առն համեստի՝ առ ինքն իշուցանել զնա հնարի զրպարտիչն հանելով համբաւ չար զնմանէ : Զրպարտութիւնն նման է ածխոյ . եթէ չայրէ , սակայն սեւացուցանէ զքեզ :

Որ գիտէ զբարին և գործէ զչարն , նա չէ տգէտ , այլ յիմար է :

Ձիք ինչ յաշխարհի քաղցրագոյն քան զանգորութիւն խղճի մտաց :

Թարգմ.

ՏՐ . Գ. ՍԵԻՆԱՆ

Ի Գաղիսերէնէ

ՎՐԻՊԱԿՔ Գ. ԹՈՒՈՅՆ ՄԷՋ

Էջ	Սիւնակ	Տող	Վրիպակ	Ուղիղ
37	Ա	15	արիւն	աճիւն
40	Բ	40	օգնութիւնն	օրհնութիւնն
42	Ա	53	102 յէջ	յէջ 102
44	Ա	38	ի միմեան	ի միմեանց

Արսօնաւէր Ա. ՍԱՔԱՅԵԱՆ

ՏՅՈՐԵՆ—Խմբագիր

ՄԻՀՐԱՆ ԱՍՔԱՆԱԶ

Տպարար . ՆՇԱՆ Կ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆ

Կ. Պօլիս , Էսկի Չապքիէ հասցէսի , 64.